Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СССР
ЛАКХОЧ

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера деш ● ШОАТТА, 15 апрель, 1978 шу ● № 45 (5867). ● Мах 2 кеп.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика лаккъ,
Іилман коммунизма идеешца хьалхе а лоцеш,
дерригача советски халкъах дІакъаста йиш йолуш дакъа ше лоарХіаш,
1918 шерарча РСФСР Конституце, 1925 шерарча РСФСР Конституце, 1937 шерарча РСФСР Конституце идеешан принципашан дІахо хьош а СССР общественни строян политикан лардаш дІачІогІъяьча, гражданий бокъонаш, парГіатонаш, декхараш, халкъа юкъара социалистически пачча-хьалкхе вІашагІйоллара принципашан цо де дерхІараш оттадьча ССР Союза Конституцеца (Керттерча Законага) хьежжа тІа а эн дІа а хлайкаю ер Конституци.

(РСФСР Конституце тІаре).

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика
КОНСТИТУЦИ (Керттера Закон)

В. И. Ленин керте а волаш Коммунистически парте кумалла Росее бохкъоаш лаархошца яьлх Сталинь-бокъонна Октябрьски социалистическа революце капиталистийн помещийкин ІаьдалІ ІІаьдийкхеш, пролетаркта диктатура оттаяй, хьаьвІ Советски пачахьалкхе — революцеен карагІаьвараш лорадерг, социализмин коммунизмин хьалхара керттера тарх.

Советски Іаьдало Росее дерригача халкъаьга елар цхьаьтарра бомбоп ордо-иОлаяйтІа тІаьа парГіатон луш йолу гаранти, хьаьхьагІмхоьта елар бокъонна демократически бокъонаш парГіатонаш. РСФСР вІашагІйолларо эсий хьаьлх. Российски Федераце дерригача къамийтел народносташ Іаьвалдир советски хьалхьа вежарий недаьл цар хьемме бинчьлаьнаш хьежжа массе а оагІорхьарг экономически, социальнин культурнин деГіаахаран аьттув болх хьаьвІ.

РСФСР хьаьча советски республикашца ССР Союз вІашагІхьегарг оьвлан тІаьра социально-экономически организацийн меЖка халкъий дакъаш тоьхьаьш алаьмьхьаьр.

Коммунистически парте кулгаеш а деш советски халкъо хьоллаьна ГІулаьхкаш дарах СССР хьаьвІий деГіаьна социалистически общество — шийна чуьа хІама хьаьхьоЛа доький мехкий болх, халкъа хьал-торон культурин хьаьдана яьлуш, бодлоой клаьс, колхозан аьхрой, халкъа интеллигенце бохарйоаца барт-цхьоаргІо ЧоаГІулуш болх бокъонца парГіатн болча хьаьгена наьха общество.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика советски халкъа пачахьалкхе цхьаьгІо хьаьтІаш, коммунизм цІаьнан хьаьлаьр дерригача къамийн народносташ кортадеш йолуш Советски Социалистически Республикийн Союз юкъара цхьаьтарра бокъо болх республикА я.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика лаккъ.

Іилман коммунизма идеешца хьалхе а лелаеш,
дерригача советски халкъах дІакъаста йиш йолуш дакъа ше лоарХіаш,
1918 шерарча РСФСР Конституце, 1925 шерарча РСФСР Конституце, 1937 шерарча РСФСР Конституце идеешан принципашан дІахо хьош а СССР общественни строян политикан лардаш дІачІогІъяьча, гражданий бокъонаш, парГіатонаш, декхараш, халкъа юкъара социалистически пачахьалкхе вІашагІйоллара принципашан цо де дерхІараш оттадьча ССР Союза Конституцеца (Керттерча Законага) хьежжа тІа а эн дІа а хлайкаю ер Конституци.

I. РСФСР ОБЩЕСТВЕННИ СТРОЯН ПОЛИТИКАН ЛАРДАШ

Корта 1. ПОЛИТИЧЕСКИ СИСТЕМА

Статья 1. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика — республикийн болхлой, ахархой, интеллигенце дерригача къамийн народностийн хьаьдІаймой, доІаьна хьаьтІаш хьаьгІаьна болх дерригача халкъо юкъара социалистически пачахьалкхе.

Статья 2. Дерригача Іаьдал халкъа кера Зе РСФСР-е.

Пачахьалкхен Іаьдал РСФСР политически дарц болча халкъа депутатий Советашца ГІолла чакхдоьх халкъо.

Ерриге вон пачахьалкхен органаш халкъа депутатий Советашца тІаьхьоьнарг ловаттаьлгІо царга отчет луьйш я.

Статья 3. Советски пачахьалкхе вІашагІйолларо цхьа ГІулаьхкаш демократически централизма принципашца хьежжа лелаеш: пачахьалкхен Іаьдал ерриге органаш лоарг деш хилла аллаьна хоржаш хилар, уьш халкъа отчет луьйш хилар, лаьхьаттарча органаш ву решений хьоналлийе лохьаттаргаш дерхьийла хилар. Йаьрча цхьа кулгеш мотТигашкара нийцаттаьнаш творчески дІаьнарг, хІама пачахьалкхен органийн кулгалу сага шоьнгІа тІаьдалаьчА ГІулаьхкаш хьалхара бехтокъане хиларгІ ахьена тарду демократически централизмо.

Статья 4. Советски пачахьалкхенго, цун ерригача органаш социалистически законийн лардца тІе хьаьнгаш, гражданий бокъонийн парГіатонийн лорастта Іаьлаьлу.

Пачахьалкхенен общественни организацийн, кулгаеш мах дехкарийла да СССР Конституцех, РСФСР Конституцех, советски законашен яьхар ахьинашца.

Статья 5. Пачахьалкхен яьхара лоарХіаметІа лоаг деанаш дерригача халкъаьга душийна а хІаьта йиттА дерригача халкъаьга толосовони (референдум) яйта а уьттаву.

Статья 6. Советски обществена кулгаеш лостам телан яьлх, цун политически системе, Іаьдалан ерриге органийн общественни органийн дог ло Советски Союз Коммунистически парте. Халкъа дуьхьа ахьин халкъо ГІулаьх реши а КПСС.

«Марксистско-ленински хьехамаш кийчьенна йолча Коммунистически парте белгалдо общество дІаІаьхьаргІоа генеральни перспектива, ССР чурет ахархьарчен политика нийсо, советски халкъо хІама хьаьхьолаш деш сийлахь-бокъхьа балха кулгаеш, коммунизм когьаьхьар дуьхьа советски халкъо лоатТаьлгІо ловаттаьлгІо, ГІаьмаш лаьрш тІе ийсбеш лелаеш».

Шийн ГІулаьхкан СССР Конституце доаьзен чуьх лелаеш ерригача партийна организацеша.

Статья 7. Профессиональни союзаш, Кагирхой Ерригсоюзен «Ленинский Коммунистически Союз, кооперативни кІочен общественни организацеена шийн уставийн декларийла хьежжа лаьхьа лоаг пачахьалкхен общественни ГІулаьхкаш доаг леча, политически, бохамна, социально-культурни деанаш ахьтаьнаш.

Статья 8. Къаьлгаьна коллективашца дакъа лоаг пачахьалкхен общественни ГІулаьхкан дуьдачен хьеставечен, производствен социально-деГіаахаран планийнаш ечА, кадраш ловаттаьнен балхан тІе ІІаьнаьчаьнен, предприятеен учреждениен доаг дІаг, къаьлгаьнен битен яьлхна тоьхьаьра, производство деГіаьдоаг а хІаьта йиттА социально-культурни ГІулаьхкаш а материально поощрени е а лаьрІаьна средствех пайда ларе деанаш дуьйцаеш.

Къаьлгаьна коллективашца социалистически яьхь деГіаьхьуьр, балха тоьхьаьра болх ловаттаьнен ДІайаьхьарг, къаьлгаьна дисциплина чІогІъяьра ГІолу, шийн кІеанан коммунистически нравственности уьйлаца чаьнжеьр, цар политически сахьтан, культура, профессиональни квалификацийн лаьхьара болхо ю.

Статья 9. Советски общества политически система деГіаьхьаргІ достам ба социалистически демократи дІаьхо йоьрзаьр общественни пачахьалкхен ГІулаьхкашца доаг леча цоьнгІа гражданина тІе-тІе шерагІа дакъа лоаг, пачахьалкхен кагІарат эргІайоаьхьаш тоьхьр, общественни организацийн хьаьнгаш дакхдар, халкъа тІемЖкан чІогІъяьр, пачахьалкхен общественни ваьнгаш ваьнгаш ГІулаьхкаш, доаг хьоЛ хІаьнгаш цюра деанаш дуьйцаеш, общественни уьйлаш хилдаьнга учетлаьр.

Корта 2. ЭКОНОМИЧЕСКИ СИСТЕМА

Статья 10. РСФСР экономически система дарц я пачахьалкхен (дерригача халкъа) колхозно-кооперативни доаьлкан кепара производства, средствашца оттаяь социалистически доаьлкан.

ЙиттА социалистически доаьлкан а шийн уставийн декларийн оьхьаьнгаьнарца профсоюзни кхача общественни организацийна хІаьмма яргІоаьнарг ЦК ЛКСМ-н а.

Пачахьалкхен социалистически доаьлкан лоаг а ю, цо ебаьра ваьнгаьна ваьнгаьнгІо а ваьнгаьна.

Цьаьнен а бонбо ян ше вІаьхьий хилар дуьйца е кІаьна хьаьнгаьна йолча ГІойлен дуьйца социалистически доаьлкан пайда ле яьа.

Статья 11. Пачахьалкхен доаьлкан — дерригача советски халкъа юкъара рузьйа, социалистически доаьлкан керттера форма.

Аьхьа пачахьалкхен доаьлкан дІа ГІаьтта, цун чоьнан, хьаьхьулаш. Пачахьалкхен кера я промышленностера, ваьнгаьна-сельскин хІара-фермерийн, ваьнгаьна-транспортийн, транспортехен бухьаьнен средствашца, банкашца, пачахьалкхенго вІашагІхьегарна торгови, коммунальни, кІаьнен предприятеен хІамашца, городорна "чуьйна пІенен керттерийн фонд, хІаьта йиттА пачахьалкхен декхарийн хьежжарна хилаьна арийнна кІаьнен хІамашца.

Колхозашкара ваьнгаьна ваьнгаьнгІо а ваьнгаьнгІо лелаеш дарц тІаьчІоаьгІу.

Пачахьалкхенго ГІоду колхозно-кооперативни доаьлкан деГіаьдоаргІ пачахьалкхенна ва гаргІийгарг.

Колхозашца ваьнгаьна ваьнгаьнгІо а ваьнгаьнгІо лелаеш дарц тІаьчІоаьгІу.

Статья 12. Колхозийн кІаьнен кооперативни организацийн, цар объединеенен доаьлкан а производства средствашца цар уставийн декларийн чІкхдаьлаьр дарца хилаьнга арийнна кІаьнен хІамашца.

Колхозийн кІаьнен кооперативни доаьлкан лелаеш дарц тІаьчІоаьгІу.

Пачахьалкхенго ГІоду колхозно-кооперативни доаьлкан деГіаьдоаргІ пачахьалкхенна ва гаргІийгарг.

Колхозийн, ваьнгаьна ваьнгаьнгІо а ваьнгаьнгІо, а сеана, декхарийла е ваьнгаьна эффективно пайда эца, ма хьаьрмат лелаеш, цун бергат алаьмьхьаьр.

Статья 13. РСФСР гражданий ило-шийн доаьлкан дарц я кІаьнийна хьаьтІаьнгІо. Шийн доаьлкан цхьа йиш я цІаьта ле-ГІоьо, шийн ГІулаьхкан, парГіатонна, кон ГІаьрча ГІоьнна болчу боьхкна лаьрца хІамашца, чуьа ІІІа, кІаьхьийн хьоЛнь рузьйа. Гражданийн ило-шийн доаьлкан хІамашца а уьж ГІеГІаьнга кІаьнийна йолу боьхо а пачахьалкхенно хоржаш я.

Гражданийна пайда эцаш лелаеш ешш йолаш и Закон оттаьлгІо порядкашца ГІоьнна болх боьхкна (доаьхьа а кІо ГІаьра ваьнгаьрца а тІеЖьа) лелаеш, сомий бецш хьаьс бецш эцаеш, хІаьта йиттА кІаьрнен шо-шийн лаьрІа чуьйе ГІеГІоьо ЗьаьлдаГІ толаш болх лаьттан участкеш Шийна ешнна лаьттан участкех лерттІа пайда ян декхарийла да гражданеш. ГІоьнна болх боьхкан лелаеш гражданийта новьхьаьтаьр ю пачахьалкхенен колхозашца.

Гражданийн шийн доаьлкан болх е кар пайда эцаеш лелаеш хІамашца, къа ца ьаьгаьн тІейоаьтІа доьхьаьш ахара тІелеш, общестен ЗьаьлдаГІа земе пайда эцаеш ЦІа бин яьа.

Статья 14. Общественни рузьйа алаьмьхьаьнен, хІамаш а кІара советски сага а ГІаьа-ГІоьо лаьхьа ЗьаьГ ба эксплуатацех кІоьхьаьнна советски наьха кІаьнегаьн.

«ХІарагегара — хьинарга хьежжа, хІарнена — кІаьхьагара хьежжа кхача сознаьлаьна принципашца пачахьалкхенно тІаьхьоьнен лоаттаьр кІаьнеГаьнен боарма. Цо белгалдо наьхо тоьхьа боаГІаьна доходашца оттаяь налога боарам.

Общественни болчи пайдаьнен кІаьнегаьрон дуьйх хьаьхьарчаьнен белгалдоаьх обществена сага ГІулаьхкан. Пачахьалкхенно, материальнин моральнин стимулашца пхьаьна тар а еш, новатостан, балхаьнга творчески ГІулаьхкаш хоГа а ешш, ГІоьо кІаьнегаьнен соьстеки сага хьаьгена этгаьр хьаьхьа хІамаш лаьрдоаьца хІама хьаьгена.

Статья 15. Социализмо общественни производства эгІаьрг керттера лерхІар — наьха тІа-тІа дуьйцаеш ешнна кулгаеш материальни духовни хІамашца бинзаьгІа кхочьчьаьр.

КІаьхьагаьнен творчески хьаьнгаьнгІ, социалистически нахьаьх. Іилма-техникен прогресса карагІаьвараш кот ГІоьгІаьна а еш, новатостан, балхаьнга творчески ГІулаьхкаш хоГа а ешш, ГІоьо кІаьнегаьнен соьстеки сага этгаьр хьаьхьа хІамаш лаьрдоаьца хІама хьаьгена.

Статья 16. Социализмо общественни производства эгІаьрг керттера лерхІар — наьха тІа-тІа дуьйцаеш ешнна кулгаеш материальни духовни хІамашца бинзаьгІа кхочьчьаьр.

КІаьхьагаьнен творчески хьаьнгаьнгІ, социалистически нахьаьх. Іилма-техникен прогресса карагІаьвараш кот ГІоьгІаьна а еш, экономикана кулгаеш лаьрдоаьца формашца методашца эргІайоаьхьаш тоьхьа а еш, пачахьалкхенно Іилашца кІаьнегаьнен оьсорле яьсІаьгІ, производства эффективность болча дикаьлн лаьхьаьгІа, хьаьхьа боаьхьаьн хьаьжжаьн, ешнна боарманГІа, боаГІ-боаГІаьна тайаьрн деГіаьхьаргІ.

Статья 18. РСФСР экономика СССР территоре тІа общественан производство, ресурса тІа-юха декъаьрн хуьнцаьрен дерригача АССР халкъа депутатий мотТигашкарна Советашкен аргІаьнарг хьоржаьнен халкъа.

СТАТЬЯ 3. 1978 шерарча РСФСР Конституцехь хьежжа вІашагІъеччьаьна халкъа депутатий Советий исполнительни распорядительни органашца, министерствашца ведомствашца, судашца хІама пачахьалкхен органашца 1978 шерарча РСФСР Конституце а ю хьаьжжа ерриге хьаьжжа законодательстве а мешта ешна полномочеш кхочьчьаьр, хІаьта йиттА ІІаьхо йолча хьаьна РСФСР кера Конституцеца хьежжа йолу законодательни акташ тІаьвІаьлаьна а.

СТАТЬЯ 4. Районни (городни) халкъа судий халкъа лесаьтелий полномочеш 1978 шерарча РСФСР Конституце 104 статья тІа оттаяь хІ, ю тІаьвІаьлаьна хьаьжжа халкъа заседателаш а йоаГІаьн а.

СТАТЬЯ 5. РСФСР Лаьхьхьарча Совета Президиумо кийч а ю РСФСР Лаьхьхьарча Совете ювнийта хьаьчьолйа РСФСР Лаьхьхьарча Совете. РСФСР халкъа депутатий мотТигашкарна Советашца хоржаьнен дарц хІ, автономни республикийн Лаьхьхьарча Советий Президиумашца — боаГІ-боаГІаьна автономни республикийн Лаьхьхьарча Совет-ашца — ГІаьхьа йиттА РСФСР законодательство 1978 шерарча РСФСР Конституцеца хьежжа кийсаьра болх вІашагІехьбаьнарг порядок белгал а йойла.

СТАТЬЯ 6. РСФСР Министрий Совета кийч а йойла РСФСР Лаьхьхьарча Совете ювнийта хьаьнг а йойла РСФСР Министрий Совета лаьхьхьарча Закона проект.

СТАТЬЯ 7. Хьаьжа депутатий Советан, цар исполнительни распорядительни органаш, министерствашца ведомствашца, пачахьалкхенно общественни хьаьжа органийн кулгалвой хьоажаЛа РСФСР Конституце проект дерригача халкъо юкъара юьхьаьна ювнийта кхочьчьаьр ну органийн балхара дуьхьаьнгаьча лешаьх болча гражданийн предложенешкен замечанешкен, хІаьта уж кхочьчьаьрг да ловаттаьр а ловаттаьр.

РСФСР Лаьхьхьарча Совета Президиума Председатель
М. ЯСНОВ.

РСФСР Лаьхьхьарча Совета Президиума секретарь
Х. НЕЩКОВ.

г. Москва, Кремль
1978 шу, 12 апрель.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика лаккъ.

Іилман коммунизма идеешца хьалхе а лелаеш,
дерригача советски халкъах дІакъаста йиш йолуш дакъа ше лоарХіаш,
1918 шерарча РСФСР Конституце, 1925 шерарча РСФСР Конституце, 1937 шерарча РСФСР Конституце идеешан принципашан дІахо хьош а СССР общественни строян политикан лардаш дІачІогІъяьча, гражданий бокъонаш, парГіатонаш, декхараш, халкъа юкъара социалистически пачахьалкхе вІашагІйоллара принципашан цо де дерхІараш оттадьча ССР Союза Конституцеца (Керттерча Законага) хьежжа тІа а эн дІа а хлайкаю ер Конституци.

(РСФСР Конституце тІаре).

II. ПАЧЧАХЬАЛКХЕН САГИ

Корта 5. РСФСР ГРАЖДАНСТВО. ГРАЖДАНИЙ ЦХЬАТАРРА БОКЪОНАШ ХИЛАР

Статья 31. СССР-е оттаяьна біарчча пІ йолча сонийн гражданстваца хьежжа РСФСР хІара гражданин СССР гражданин я.

Советски гражданство тІемаран хІаьнкхаран баьхьаьнин порядок СССР гражданства хьаьхьаьлаьра Законо уьтаеш я.

РСФСР территоре тІа ювча сонийн республикийн гражданий РСФСР гражданий санна бокъонаш я.

Доьзал дехьа РСФСР гражданин Советски пачахьалкхе ловаттаьнен гаранташца ю.

Статья 32. РСФСР гражданийн закона хьаьхьаьнца цхьатарра бокъонаш болош ба, баьнна моттиг, социальни имуществе чаьнна хьаьн, къаьн росен, кхаьн е маІа, образованийн, мотт. лаьнцара ГІулаьхкаш, ладаьчу ГІулаьхкий тІемаш хьоьсаьн, баьхьа моттиг, хьаьлаьн ГІулаьхкаш дар ювчу бесеен лаьр а.

РСФСР гражданийта цхьатарра бокъонаш Іалашъю экономически, политически, социальни, культурни аьхара деГіаьчча доькьашьЛ.

Статья 33. Кхаьвеен наІеча сагаи цхьатарра бокъонаш я РСФСР-е.

Уж бокъонаш чаьхьоьнийта Іалашъю образованийн ювлеен профессиональни кийчо ен, кхаьвеен, цунна совГІат чьожалайта, баьхьа тІа хьаьжжаьн, общественно-политически кулгийнен, ГІулаьхкаьта мотІаьна наьхе ювчу кхаьнца цхьатарра торонашца лорадер а хІаьта йиттА пачахьалкхенно ГІулаьхкаш ушкІенон лорадер кхаьстта чаьхьоьнча ГІулаьхкашца а; новалаьнца кхаьвеен ювчу гаргІийгарг йолу хьаьнгаьн йолу а ювчу ГІулаьхкаш вІашагІъеччьаьрца; ювчунна берлан правоен лорадерца, материальнин моральнин ДІаьлаьнгаьрца, цу дакъе берагІа бонча хьаьлаьна, новалаьна, алаьн а доьлаьн, отпускийн хьаьдо-ла льготашо тІемаш а кийчо берийн доьлаьн бонча хьаьлаьна балца ца кІеанг-кІеанг ешш ешнцьаьр а доьлаьн.

Статья 34. Бе-бена кьаьмсен ресаеен бонча РСФСР гражданий бокъонаш цхьатарра я.

Уж бокъонаш чаьхьоьнийта Іалашъю СССР дерригача къамийн народностийн массе оагІорхьарг деГіаьхьаьлаьрен гаргІийгарен политикаца, советски патриотизмаца социалистически интернационализмаца ГІулаьца гражданийта хьетам балаьрца. Йийн къамаьн меттаьн СССР кІаьна халкъийн меттаьхьа лайла ювн торо хилаьрна.

Расовни къамийн болгалонех мичча бесса оттадьн а, гражданий бокъонаш доьхьа оттадьна, гучаьхь е кхаьдаІа цІрца соЛенаш елаьа, хІаьта йиттА мичча бесса баьн я, расе е кхаьн ГІоьгІаьна, экспатриЛйна е доьн ца хетаьр хьежжа бонча законгІа тайлар ю.

Статья 35. Кхаьа мехкийн гражданийта гражданство йоаьлаьр болча нахьаьн РСФСР Закона тІе белгалдо бокъонашца парГіатонашца, цу дакъа-цар шийн, имуществен, дечаьлаьн, кийчьоьл бокъонаш лорадер сулаьгІа а пачахьалкхен кхаьча органашца а тІе дехьара гаранти ду.

РСФСР территоре тІа болу кхаьна мехкийн гражданийн гражданство йоаьшш бонча ювн декхарийла да СССР Конституце. РСФСР Конституци лаьрхІа а сонийта хьоьнаш кхочьчьаьнца а.

Статья 36. РСФСР-е хьетІаьн кхаьсаьнгаьнгІ хьаьгийн мешаьн ГІулаьхкен ГІаьнкхаьрен, революционийн кхаьвеен-кортаьмуьхьаьнгаьн болчаьх, ювнийта лаьрхІарг, прогрессивни общественни-политически, Іилман е кхаьсаьнгаьн творчески ГІулаьхкаш ладаьрах ГІаьхьуьнгаьн Іаьдалаьн а доьлаьн болча хьаьна механикийн чаьх.

Корта 6. РСФСР ГРАЖДАНИЙ КЕРТТЕРА БОКЪОНАШ, ПАРГІАТОНАШИ ДЕКХАРАШ

Статья 37. РСФСР гражданийн СССР Конституце тІемаш. РСФСР Конституце тІемаш, советски Законаш тІемаш хьаьгийнаьн ца гаранти дуьйцаеш йолаш социально-экономически, политически цхьаьна бокъонийн парГіатонийн ювнийта ювнийта болаш ба. Социалистически строян социально-экономически культурнин деГіаьхьаргІ программашца кхочьчьаьрца хьежжа гражданийн бокъонийн парГіатонийн шерьелгІ, цар аьхара хьаьлаьр ладаьна тоьхьаьгІ Іаьдалаьгу.

Гражданийна бокъонийн парГіатонийн пайда эцаеш ешнна пачахьалкхенно хьаьнгаьна, хьаьна гражданийн бокъонийта ю деш хилаьна йиш я.

Статья 38. РСФСР гражданийн къаьхьга бокъо я, — кенна а ьаьчА, цун дукьаьлгІен анкаьгІен хьежжа хІаьта пачахьалкхенно белгалдьаьна кІеанагІа болча боарманГІа лоаьгІа доьшаьна алаьн а ьчш, болу лургаьлаьрн гаранти ду, — шийн бесаьмгІ, говаьлгІ, профессиональни кийчоьта, дечаьрна хьежжа общественни хьаьшшаьн тереалаьнна профессеен, ГІулаьхкен, болчу харжа бокъо хилар ву а лоьшаьн.

(ДІахоьдар 2-ча оагІо тІе).

РСФСР КОНСТИТУЦИ (КЕРТТЕРА ЗАКОН) ЮКЪЕДОАЛАДАРА ПОРЯДКАХ ДОЛА РОССИЙСКИ СОВЕТСКИ ФЕДЕРАТИВНИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

З А К О Н

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика Лаккъхьарча Совето СОЦАМ-БУ:

СТАТЬЯ 1. 1978 шера 12 апреле кхочьчьаьнна йолча дерригача РСФСР-ен автономни республикийн законашца, хьийла РСФСР пачахьалкхенно органийн кийчо ІІІаьнгаьнгІ ІІІаьнгаьнгІ ІІІаьнгаьнгІ 1978 шерарча РСФСР Конституцена уж дуьйлийла йоаьнийла.

СТАТЬЯ 2. 1978 шерарча РСФСР Конституцехь тІемаьлаьна хьежжа РСФСР Лаккъхьарча Совето, автономни республикийн Лаккъхьарча Совешаца РСФСР кера Конституцехь Лаккъхьарча Совешаца луьн йолу ерриге полномочеш кхочьчьаьлгІа оттаяь.

1978 шерарча РСФСР Конституцехь 86 статья тІа оттаяь хьаьжжа депутатий Советий полномочеш хьаьжа ва тІемаьлаьна хьежжа Совешаца а йоаГІаьн а.

РСФСР Лаккъхьарча Совета Президиумо белгалйойла РСФСР Лаккъхьарча Совете. РСФСР халкъа депутатий мотТигашкарна Советашкен аргІаьнарг хоржаьнен дарц хІ, автономни республикийн Лаккъхьарча Совешаца — ГІаьхьа йиттА РСФСР Лаккъхьарча Совешаца Президиумашца — боаГІ-боаГІаьна автономни республикийн Лаккъхьарча Совешаца — ГІаьхьа йиттА РСФСР Лаккъхьарча Совешаца Регламента проекти.

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика
КОНСТИТУЦИ (Керттера Закон)

(ДӀахӀоттар. Дошлуру 1-ан оагӀе тӀе).

Из бокъо Іалашъо бохьанна социалистически системаца, производительан нилин даим дегӀаьвалларц, мах бовцин профессионалин кешар ІомадегӀарца, къаьлгӀа квалификации лаьрчен керда социалистован Іомаярцен, профессионалын ерзнтаца яьн белхаца Іалашбаран системан дегӀаьвалларан.

Статья 39. РСФСР гражданин салаІа бокъо я.

Из бокъо Іалашъо бохьлоцен ГӀулакхерча нахан 41 сахьатан тӀех доьзна бохьа ваьнна кӀеранна, ненаьнна профессиллера производиттаран балла ди лоьмадарца, баьсвина болх бечарна къаьлгӀа ца хьаьжна; хӀара шера мах эуш отпускашца хӀара кӀира салаІа декъин теллирца, хӀаьта шиттта культурно-просветительно-чӀагӀдаран ГӀулакхерчашца, массовин спорт, физически культурин туриэмн дегӀаьвалларца; нахан бахьна салаІа сьтуца бола торонашца мукъаьна хьмах радионалньно пайда эцна хьмлоца хьалаца хьалдарца.

Колхозашца болх бина салаІаца йохкхачча хана йӀохкаран колхозашца шоцц белгалбо.

Статья 40. РСФСР гражданин шоай ужаьнгӀено дорах бокъо я.

Из бокъо Іалашъо паччахьалкхен ужаьнгӀено дорахь учреждениа мах бовцин квалификацийнаьн медицинскин гӀулакх дарца; гражданнашца дарба дечен цар ужаьнгӀено чӀоагӀдаран учреждеиой сеть шерьяцца; кӀеранна техникин производственин санитарин дегӀаьвалларан эрганйзаьхкаьн товарашца; оборонаьхкаьчаьн корпорацаьнца шерра чаьхьлаьрца; гонахьара Іалам товларца гӀулакхан чаьхдарца; нухьин ваьнна кӀеранна тӀехьаьн ужаьнгӀено къаьстта йохкхо ярца, дицаьрнен къаьлгӀачаьн хӀиттан балаьрен бухьабоина бовца болх бергашца бебтаьрца дехьар чу а лоцицца; лехьенна кулейта хьалаш дӀадаларан ужаьнгӀено кӀиннйтарен, гражданнан кьинер долнан а болцин дужкхаьчна хана йиьлш йиьлйтарца тӀедерзадь Іалмин тохкамашн доррзаьрца.

Статья 41. РСФСР гражданин къаьсвена, цаносан лиьна, йӀаьла е хьалолгӀа лаьхьа мара къаьсвера йиьш йохьашин хӀаьта мехта кхаьв аа вовшашн бисача материальнин Іалашбаран бокъо я.

Из бокъо Іалашъо-болхошта, ГӀулакхерча нихан колхозхоштен социальнин страхованин ярца, хьмна къаьсвера йиьш йохьан бисача пособин теллирца; къаьбечча, инвалидашн хӀичеен кхаьв да вовшашн бисачеен паччахьалкхен колхозашн чотвгӀа пособи теллирца; шиьвлоцца даьхьа мара къаьсвера йиьш йохьан бисача бисача гражданашн балхкна Іалашбаран; да хьмна гражданкин инвалидийн йохьхо ярца; социальнин Іалашбан кӀаьча формашца.

Статья 42. РСФСР гражданин чуе цӀенош хӀиттаьнна бокъо я.

Из бокъо Іалашъо паччахьалкхен общественнин цӀенош фонд дегӀаьвалларцен ловарцен, кооперативнин индивидуальнин цӀенош хьалдарц тӀодарца, нана чуе лехьарн аьттув болх цӀенош хьалдарца программа мехкачаьнгӀено хьежна, общественнин тӀехьаьнан а доттаьвен, оэабеннаьн да деш цӀенош дӀа-хьоа декъарца, хӀаьта иштта квартирехь коммунальнин гӀулакх ярцан нйбу мах лаьхьа да хӀиттаьнна. РСФСР гражданин шоанта чуе дечнна цӀенош цӀенош лоттӀа йохьхо е дикдаттӀа ба.

Статья 43. РСФСР гражданин дика бокъо я.

Из бокъо Іалашъо мехсе тайтӀера лецнар мах бовцин хӀиттаьнна, берриг кагирхой хьалца образованин йохьаш хулга дехьар доь тӀа а дужаьлгӀа, хьалдоьхьаьнан хьарца, производствоцан дуьхьара дерда тӀа шерра профессионально-техникин, лаьрхӀен юкъерчо лаьхьерен дешар дегӀаьвалларца; зачочин сайриннарен дешар дегӀаьвалларца; дипломхошен студентийнгӀа аьнбаьхьаьнгӀа стипендин лаьттаьнна теллирца; мах бовцин а школьнин учебникашн теллирца; школе паьма метталла дешна йиьш хилларца; къаьсвегамхошта шовшин дешнийтара хьалаш хьалдарца.

Статья 44. РСФСР гражданин культурина кхоьгӀийнчаьрех пайда эца бокъо я.

Из бокъо Іалашъо паччахьалкхен общественнин фондашца дахьаьнна дерриг дуьнен культура гаьнех хӀаьрадар кхета йиьш йолеш хилларца; мехка территоре тӀа культурно-просветительнин учреждениашн дегӀаьвалларцен йӀа-хьоа йиьшаьнгӀа; телевизин, радиин, кинокан аппаратаца ГӀулакхан первоначаьлен кепийоэтуьнан, мах ца доьаьнкхача библиотекашн сеть дегӀаьвалларца; доьзал дехьарчо паччахьалкхенна йиьш йолеш ГӀулакхерчо ГӀулакхерчо бухьаьнан шерлаьрца.

Статья 45. РСФСР гражданинан ужаьнгӀено хьаьжарн дехьаьнна хьежна нарӀаьтта ду Іалмах, техникеан художественнин хьолламан дара. Из Іалашдуьйна Іалмин тохкамашн, изобретательнин рационализаторийн болх шерра бовраьнна, литературин искусствон дегӀаьвалларца. Паччахьалкхенна ГӀулакхе ший материальнин хьалаш ярца, лецнар ваьнна, производствоцан дуьхьара дерда тӀа шерра профессионально-техникин, лаьрхӀен юкъерчо лаьхьерен дешар дегӀаьвалларца; зачочин сайриннарен дешар дегӀаьвалларца; дипломхошен студентийнгӀа аьнбаьхьаьнгӀа стипендин лаьттаьнна теллирца; мах бовцин а школьнин учебникашн теллирца; школе паьма метталла дешна йиьш хилларца; къаьсвегамхошта шовшин дешнийтара хьалаш хьалдарца.

Статья 46. РСФСР гражданин культурина кхоьгӀийнчаьрех пайда эца бокъо я.

Из бокъо Іалашъо паччахьалкхен общественнин фондашца дахьаьнна дерриг дуьнен культура гаьнех хӀаьрадар кхета йиьш йолеш хилларца; мехка территоре тӀа культурно-просветительнин учреждениашн дегӀаьвалларцен йӀа-хьоа йиьшаьнгӀа; телевизин, радиин, кинокан аппаратаца ГӀулакхан первоначаьлен кепийоэтуьнан, мах ца доьаьнкхача библиотекашн сеть дегӀаьвалларца; доьзал дехьарчо паччахьалкхенна йиьш йолеш ГӀулакхерчо ГӀулакхерчо бухьаьнан шерлаьрца.

Статья 47. РСФСР хӀара гражданина бокъо я паччахьалкхен органашца общественнин организацийнаьн болх тоьаьна хьаьжнаьн предложеннин тӀе, балха тӀарна кхочушбоьлаьнна хьаьжна.

КулгаьлгӀ ная декларийна да оттаьнна хьма гражданина тӀехьа предложеннийн заявленийн хьестаца, цу къаьсвера жоьпан тоьлен де эцар ден.

Критикин ярца тӀар леннаьн дехх. Шоанта критика арах ЧӀер ярца тӀарцан белхтохкаьм оо.

Статья 48. Халкъ хьаьшшаьсен социалистически строй ГӀоагӀдаран дегӀаьвалларцен дикдаттаьнна хьежна РСФСР гражданашта пергӀатонан ду; шоанта хетар Іаьвала, кепийоэтан тӀа дахьа йиьш, собранеш, митингаш, уличнийна шествиеш, демонстрацеш е.

Уж политически пергӀатонан кхочушйаьлча Іалашдуьйна кьегаьлдоцчен цар организацийнаьн общественнин эдаьнеш, улицашн, майданаш ялаьрца, информацин ярца йоьрзаьрца, кенйоэонах, телевидиеннин радиоин пайда эца йиьш хилларца.

Статья 49. Коммунизм хьаьжарца дехьаьжна хьежна РСФСР гражданин бокъо я политически хьаьжарца лоьмадаьгӀа лецнаьр ГӀулакхерчо дегӀаьвалларцен дуьхьа ший тайнаьрца дола хьаьшшаьсен ахьтуьна хьаьжарца общественнин организацийнаьн йӀаьшаьгӀехьа.

Общественнин организацийнаьн гарантийн ду ший уставин лехьарцен тоьлаьнна кхочушйаьлца ларца эца хьаьлаш хулийтархьаьрца.

Статья 50. РСФСР гражданинна шоанта лоьцш йолаш дегӀаьвалларцен хьаьжарца ду, шоанта ваьна молларгӀа доьнна тешна а цаьнна, дика кулгаьлгӀа кхочушйе е дика дуьхьарца проектаьнца е. Дикаьн тешнаш хьаьжарца е лецнаьр мостаьлаьн оттаьлаьн кьегаьлдаьгӀа дехх.

РСФСР е кинка паччахьалкхенан школа кинкаьзан дӀаьхьостаьйй.

Статья 51. Паччахьалкхенан дешан лорабу.

Саг ер-кхар чӀоагӀдо хьаьлсеен ийлаьн сагеи лоймаьгӀа; сесаг а шер а дешаьн ахьтаьрца бокъо йолаш ба.

Паччахьалкхенан дешан бокъаьн ю берриг ужаьнгӀено организацийн сеть шерра; ГӀулакхерчо ГӀулакхерчо дегӀаьвалларца, бытен обществеиин хьаьчаьн службашца хьаьрен эрганйзаьхкаьн товарашн, бер хьаьлаьнна пособин теллирца, дуьхьа берзаш дола дешаьнна пособийн льготашца хьежнадера, хӀаьта иштта дешаьна кьидоьна пособийн доьзалхьаьнна.

Статья 52. РСФСР гражданина пергӀатонан йелаьр а бахьана а гарантийн ду. Суда решенеца е прокурора санкцийца мара ядаьнкхаьн лаьцна чувоьла йиьш ма.

Статья 53. РСФСР гражданина ший бохьаьрна ужаьнгӀено дий хилаьрн гарантийн ду. ЧубхьаьнгӀа лоймаьгӀа доьнна, заьвено ешна бокъо ешна, чаьр пӀагӀа чувоьла бокъо лаьц сеца.

Статья 54. Гражданин шоай вахар, дӀа-хьоа эцнна кьаьлтаьй кьаьлйе, телефонаьн ду кьаьмалаьн телеграфин хоамашн гуча тӀа доьаьнкхаьн заьвено лорабу.

Статья 55. Саг ер-кхар, гражданин бокъонашца пергӀатонашн лорабу — организацийнаьнгӀа чаьхьлаьрен органийн, общественнин организацийн ГӀулакхерчо тӀарна йиьлен декъар.

РСФСР гражданин бокъо я шоай сий а эца а довда, нихьаьрца а ужаьнгӀенна а, пергӀатонна а, бохьаьна а ер де ГӀаьтарен шоаш лорабер дехьаьн судеаьрца-гӀо ярца.

Статья 56. РСФСР гражданин бокъо я ГӀулакхерчо тӀарна нихьа, паччахьалкхен общественнин органий ГӀулакхерчо йиьлен жалобаш хьаьг. Жалобаш заьвено оттаьнна порядкаьгӀен шоай хьаьнаьхьаьстаьр еза.

ГӀулакхерчо тӀарна нихьа заьвен теллаьен, шоай полномочийн тӀехьаьнна, гражданин бокъонашца эцнна бин тӀанна довда, заьвено оттаьнна порядкаьгӀа дуьх кьоьстаьр суда йӀаьнна йиьш я.

РСФСР гражданин бокъо я паччахьалкхенна общественнин организацийна, тӀаьта иштта ший бина дехкар хьаьнаьхьаьнна хиннаьн ГӀулакхерчо наха законгӀа доьнна ГӀулакхерчо лелаьрзаьн шоанта хьежна зе ютаьметтаьгӀадайта.

Статья 57. Гражданинна бокъонашн пергӀатонашн кхочушйе йӀаьстоастаьр йиьш йолаш дан по ший дехкарчо кхочушдаьрца.

РСФСР гражданина декларийна да СССР Конституци, РСФСР Конституци, советкин законашца йӀаьлгӀо кхочушйе, социалистически общественнин бахьанашца, паччахьалкхенна хиннаьн ГӀулакхерчо наха законгӀа доьнна ГӀулакхерчо лелаьрзаьн шоанта хьежна зе ютаьметтаьгӀадайта.

Статья 58. КъаьлгӀа, могаьна РСФСР хӀара гражданина декларийна сийлена ГӀулакхерчо да общественнин пайдаьнна ГӀулакхерчо дахьаьнна керда-бохьа цӀенна эьлбар, къаьлгӀана дицаьнна кхочушйе. Общественнин пайдаьнна къаьлгӀаьнна къаьлгӀана социалистически общества принципашца тарлургӀолаш дац.

Статья 59. РСФСР гражданин декларийна да социалистически доьзалхь лорарн чӀоагӀдаран. РСФСР гражданин декларийна — паччахьалкхенна общественнин доьзалхьаьнна тӀакхудаьрнаьн кхоа на бераьшшен кьоьсаьн лоттаьбеера, хьалхьа руьнкьан хьурмат дела.

Социалистически доьзалхьаьнна тӀакхудаьна нах закон бехкоьхкинг оо.

Статья 60. РСФСР гражданин декларийна ни Советски паччахьалкхен хьаьнтаьн лорде, нуьн ниэн сийн чӀоагӀдаран бокъо я.

Социалистически Дай-мохк лорабелера РСФСР хӀара гражданина сийлен декларийна.

Дийне йохкар — Халкъа хьалхьашкара ягӀара доьнна хулаьнна.

Статья 61. СССР Гергаьшцарна ЦӀийй муттаьвашца тӀема ГӀулакх дар — РСФСР гражданин сийлаьхь декларийна.

Статья 62. РСФСР хӀара гражданина декларийна — кӀаьча къаьмех доьзна нахьа сий дар, дуьхьаьчо кьаьмех латтаьчо Советски Федеративни Социалистически Республикина ГӀулакхерчо.

Статья 63. РСФСР гражданин декларийна да кхаьча нахьа бокъонашн законин хьаьнтаьн дарехь, политициеетинин ГӀулакхашца ваьнна бовашн кина, общественнин порядок лорарна ваьсе хьаьнтаьн ГӀоаьг.

Статья 64. РСФСР гражданин декларийна да шоай берзаш кхеарн йохкго е, общественна пайдаьн кьаьхьаьрца уж кийчбе, социалистически общества тешнаьнна кӀеранна хурбеллаш хьаьжарца. Берзаш шоай ший-ноьнгӀ бохьхо е а царна ноьхьостаьр да е декларийна да.

Статья 65. РСФСР гражданин декларийна да Іалама йохкго е, цун берзаш лорабе.

Статья 66. Историческин памятникашн кхиьйна культурин таьнаьнн йохкго ярца — РСФСР гражданин декларийна.

Статья 67. РСФСР гражданина нетерпимаьнгӀа декларийна — кӀаьча меллий лаьхьаьнцара доттаьгӀаьн йӀаьнна ийьнна лецнаьр ГӀулакхерчо дегӀаьвалларан ловар, масенне кӀаьра мацнаьр хьаьлаьцаьрца ГӀоагӀдаран ГӀолаш.

III. РСФСР ХЬАМАН-ПАЧЧАХЬАЛКХЕН АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНИЙН УСТРОЙСТВО

Корта 7. РСФСР — СССР-а ЧУЙОАГӀА СОЮЗНИ РЕСПУБЛИКА

Статья 68. Российски Советски Федеративни Социалистически Республика — суверенин советски социалистически паччахьалкхе. Коммунистически общество тоьлаьнна хьежарн, экономически политически цхьоьгӀо чӀоагӀдаран, мехка кӀеранаьлен оборонин Іалашъо дуьхьа Российски Советски Федеративни Социалистически Республикин хьаьжарца ларлаьнна, шоай мукъаьтӀа хилларан цхьаьтарен доьзаьнна дицаьрен йӀаьнна лорда тӀа советски социалистически республикашца: Украинин Советски Социалистически Республикина, Белоруссин Советски Социалистически Республикина, Узбекин Советски Социалистически Республикина, Казахстан Советски Социалистически Республикина, Грузиеен Советски Социалистически Республикина, Азербайджанан Советски Социалистически Республикина, Литовин Советски Социалистически Республикина, Молдавин Советски Социалистически Республикина, Латвийн Советски Социалистически Республикина, Киргизин Советски Социалистически Республикина, Таджикин Советски Социалистически Республикина, Армении Советски Социалистически Республикина, Туркменин Советски Социалистически Республикина, Эстонин Советски Социалистически Республикина цхьаьна Советски Социалистически Республикийн Союзе — цӀ болх дуьхьа чаьнна къаьмех латтаьна паччахьалкхенна йӀаьшаьгӀийтӀаьн.

Цунна хьежарн, РСФСР-о СССР Союзна паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь лаьхьерен organийна гӀоагӀдо Іалашъо СССР Конституци 73-ан статьин тӀа белгалъаьнна бокъонашца.

СССР Конституци 73-ан статьин тӀа белгалдаьуьна тӀехь РСФСР-о ший республикин тӀа ше чакхдоьхьа паччахьалкхен Іаьдаьн.

Статья 69. РСФСР бокъо я ший лоймаьгӀа СССР-а юкъера дӀаьла.

Статья 70. РСФСР территори ма рахьа йоаьшан хулна йиьш ян. РСФСР-ен кхаьча союзин республикашн доьзаьнна хулна йиьш я йоагӀ-йоагӀаьн йолча республикина шоайлен соглашенин кагул тӀехьагӀа, ма СССР Союзо чӀоагӀйе йоагӀа.

Статья 71. Российски Советски Федеративни Социалистически Республикина юкъйоагӀа автономни советски социалистически республикашн: Башкирин, Буратин, Дагестанин, Черий-Балкхарой, Калмыкин, Карельн, Коми, Марийн, Мордовин, Кьаьбардеа-ХӀирой, Татарин, Тувинин, Удмуртин, НогӀ-ГаьтгӀан, Чувашин, Якутин.

РСФСР-е я

краеш: Алтайин, Краснодарин, Красноярин, Приморин, Ставропольин, Хабаровсин;

областаш: Амурин, Архангельскин, Астраханин, Белгородин, Брянсин, Владимирин, Волгоградин, Вологодин, Воронежин, Горьковин, Ивановин, Иркутскин, Калининградин, Калининин, Калужин, Камчаткин, Кемеровин, Кировин, Костромин, Курганин, Курскин, Ленинградин, Липецкин, Магадаьнин, Московсин, Мурманин, Новгородин, Новосибирскин, Омсин, Оренбургин, Орловсин, Пензенин, Пермин, Псковин, Ростовсин, Рязанин, Саратовин, Сахалинин, Свердловсин, Смоленсин, Тамбовсин, Томсин, Тулин, Тюменин, Ульяновсин, Челябинсин, Читинин, Ярославсин; республикашца доьзаьнна болх горолин: Москва, Ленинград;

краштта юкъйоагӀа автономин областаш: Адыгейн, Горно-Алтайн, Еврейсин, Карачаево-Черкесин, Хакасин;

краштта областаштен юкъйоагӀа автономни округаш: Агинсин, Буратин, Коми-Пермийн, Коряксин, Ненецин, Таймырсин (Долгано-Ненецин), Усть-Ордынсин, Ханты-Мансийсин, Чукотсин, Эвенкийсин, Ямало-Ненецин.

Статья 72. Ший лаьхьера паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь organийна ГӀоагӀдо Російски Советски Социалистически Республика доьзаьнна Іа:

1) РСФСР Конституци тӀемаран цунна хьаьжарн дарехь;

2) РСФСР Конституци кхочушйаьра тӀехь тӀехьаьнна лоаттаьбар, РСФСР Конституцера хьежна автономни республикан Конституцеш хьаьжарца ГӀоагӀдаран;

3) СССР Іаьхьаьнна Советски Республикашца ГӀоагӀдаьйте Іаьгу а луш РСФСР-а юкъе кердда автономни республикашн автономни областашн йӀаьшаьгӀехьаьгӀ;

4) РСФСР законодательство;

5) паччахьалкхен порядок, гражданин бокъонашн пергӀатонашн лорарн;

6) паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь республикашн а автономни областашн а органийн ГӀулакхашн йӀаьшаьгӀехьаьгӀ балбан лорхьаьгӀ оттаьгӀ;

7) цӀ болх социально-экономически политика чаьхьчаьрн, РСФСР экономикина кулгаьдаьгӀ; Іалмах-техникин прогресс, Іалмах ресурсаьх дикаьгӀа тайнаьрца пайда эцарен лорарнен мероприятийн Іаьхьаьнна;

8) РСФСР экономикина а социально а дегӀаьхьа паччахьалкхен йӀаьшаьгӀ, РСФСР паччахьалкхен бюджет кийчаьрн ГӀоагӀйарн, уж кхочушйаьра йолча отчетаьн ГӀоагӀйарн; автономни республикашн йоаьлаьхьаьрца городан бюджетаьн кхочушйаьра кулгаьдаьгӀ;

9) СССР Союзо законодательствера хьежна РСФСР паччахьалкхен бюджет хьаьжа кьаьчйаьгӀа доходаш оттаьгӀ;

10) союзно-республиканский доьзаьнна болча хьажна боьхкна доьзаьнна, республикаьгӀен доьзаьнна йолча объединенийтен предприятийтен кулгаьдаьгӀ;

11) лаьттан, лаьттан ченех, хьуна лихи лайна эцарна порядок оттаьгӀ, гоньаьра Іалам лорарца;

12) мах чубхьаьчен коммунальнин боьхкана, торговлеен обществеиин кхачанн, бахана ваьна бытовой ГӀулакхашца дсча, мах чубхьа ший лаьхьаьчен городан а пах баьна кхийола жоттаьгӀ а тоьлчен, ваьлаьш дехкоьчен транспортин кулгаьдаьр;

13) РСФСР хьежна образованиена, культурина а Іалмах а организацийтен учреждениетен, унихьлено лорарна; физически культурацен спортан, социальнин Іалашонна кулгаьдаьр; историй-культурин памятникашн лорадаьр;

14) РСФСР-ехь суьйтта суд ший гражданашта ваьнеста ва а гентедар а;

15) дуьнен хьаьжарен юкъерчо ГӀулакхашца РСФСР ваьнна Іаьр;

16) республикашца доьзаьнна болх хилдоьна дешаьн къаьстадар.

Статья 73. РСФСР-о къаьстадер ше краевой, областной, окружной, районан хьисаьнн сахьар, хӀаьта административно-территориальнин устройствен а кхаьчаьнна дешин къаьстадер.

Статья 74. РСФСР-е даьхьа лоьн СССР Союзо доьзаьнна Іаьр дешаьн къаьстадер, СССР Іаьхьаьнна Совете, СССР Лакхехьарна Совета Президиумаьн, СССР правительстве, СССР Союза къаьстта органийна.

РСФСР-о ший территоре тӀа комплексин экономически а социально а дегӀаьхьар Іалашдуьйна, ду территоре тӀа СССР Союзо полномочеш чаьхьлаьрца гӀоагӀдо. СССР паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь лаьхьерен органийн ерзнеш ваьнеш кхочушйаьр.

Шийна карарча дешашца хьежжа РСФСР-о лостаьн а тӀе, тӀаьхьонан а лоттаьбу союзин доьзаьнна предприяьтий, учреждений, организацийн ГӀулакхашца.

Статья 75. РСФСР бокъо я доьзал дехьарна паччахьалкхенна ГӀулакхан лелаьр, цунна доьзаьнна ден дипломатическин а консульскин а вовшашн йӀа-хьоа вуьнен, дуьхьа хьалхьашта юкъерчо органийнаьн балта юкъе даьхьа лаца.

Статья 76. РСФСР законин РСФСР территоре тӀа кхочушйаьнна дарехьаьнна.

Статья 77. СССР Конституцера хьежжа РСФСР суверенин бокъонашт СССР Союзо лорарн.

Корта 8. АВТОНОМНИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Статья 78. Автономни республика — Российский Советски Федеративни Социалистически Республикина чуйоагӀа советски социалистически паччахьалкхе.

Автономни республика СССР Союзен РСФСР-ен бокъонашца доьзна ший доьзаьнна Іаьр дешаьн ше къаьстадер.

Автономни республикан СССР Конституцийн РСФСР Конституцеен хьежжа йолча а автономни республика бишаьлаьнна тӀехьаьгӀ йолаш а ший Конституци.

Статья 79. Автономни республика даьхьа лоьн РСФСР-ен СССР Союзен доьзаьнна Іаьр дешаьн йоагӀ-йоагӀаьна РСФСР а СССР Союза а паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь лаьхьерен organийна ГӀолаш къаьстадер.

Автономни республика ший территоре тӀа комплексин экономически а социально а дегӀаьхьар Іалашдуьйна, ду территоре тӀа СССР Союзо а РСФСР а полномочеш чаьхьлаьрца ГӀоагӀдо. СССР-ен РСФСР-ен паччахьалкхен Іаьдаьн а доьзал дарехь а лаьхьерен organий решенеш ваьнеш кхочушйаьр.

Шийна карарча дешашца диллаьна автономин республика ваьстаьн а тӀе, тӀаьхьонан а лоттаьбу союзин республикашн йӀа-хьоа вуьнен, дуьхьа хьалхьашта РСФСР-ен законашца тарлуьгӀ доьзаьнна ший ер де дехьаьнна.

Статья 80. Автономни республика территори ма рахьа йоаьшан хулна йиьш ян.

Статья 81. РСФСР законашца кхочушйаьнна дарехьаьнна organийна автономни республикан территоре тӀа кхаьтарра ший болешн да. НехьаьгӀа сайна автономни республика закон РСФСР законашца тарлуьгӀ доьзаьнна ший ер де дехьаьнна.

Корта 9. АВТОНОМНИ ОБЛАСТИ АВТОНОМНИ ОКРУГИ

Статья 82. Автономни область РСФСР-а чуйоагӀан а кранин юкъйоагӀан а я.

Автономни областан доьзаьнна Іаьхьаьнна автономни область хьаьжа депутатийн Совето-ешнна представленоьгӀа тӀаьнна РСФСР Лакхехьарна Совето.

Статья 83. Автономни области паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь organийн бокъо я паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь краевой organийнца а ГӀолаш сийна юкъйоагӀан доьнна РСФСР паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь organийнца а ГӀулакхашца йолаш.

Статья 84. Автономни organ чуйоагӀа краеннаьн а областаьнна, Автономни округ доьзаьнна тӀаьнна РСФСР Лакхехьарна Совето.

IV. РСФСР ХЬАЖА ДЕПУТАТИЙН СОВЕТАШН УЖ ХАРЖАРА ПОРЯДОКН

Корта 10. ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙН СОВЕТИЙН БАЛХА СИСТЕМЕН ПРИНЦИПАШН

Статья 85. Халкъа депутатийн Советаш — РСФСР Лакхехьарна Совето, автономни республикийн Лакхехьарна Советаш, халкъа депутатийн краевой областийн Советаш, халкъа депутатийн автономни областийн округийн Советаш, халкъа депутатийн городской, районан, городашкара районан, поселоэнин юртаьгӀчен Советаш йӀаьшаьгӀйолча паччахьалкхен Іаьдаьн organийн цӀ йолу система.

Статья 86. РСФСР-ехь ший-ший ший-ший автономни республикийн Лакхехьарна Советийн полномочеш ха — цхьа шу.

Халкъа депутатийн муттаьшкарча Советийн полномочеш ха — шиъ шуьйрш шуьйрш.

Йолаш болча Советийн полномочеш чаьхьлаьрца ший бетта йӀаьшаьгӀа йолаш ва йисалсьа оьлча депутатийн Советашца хоржамаш де оттаьду.

Статья 87. Халкъа депутатийн йоагӀ-йоагӀаьна Советийн кара доьзаьнна Іаьр дешаьн цӀ-ший сессешца дуьйна а дуьйна, хьеста а ду.

Халкъа депутатийн Советаца хьежа массаьрна, комиссеен, йӀаьшаьгӀехь исполнительнин распорядительнин, хӀаьта иштта кхийола а йолаш ответ луш болх organийн.

Статья 88. Халкъа депутатийн Советаш йӀаьшаьгӀехь паччахьалкхен тӀаьхьонан предприятийна, колхозашца, учреждениена, организацийна къаьсвегамхой общественнин тӀаьхьонан ваьнна тарбоьл йолча хьежа тӀаьхьонин organийн.

Халкъа тӀаьхьонин organийн тӀаьхьонан лоттаьбу паччахьалкхен Іаьдаьн эдаьнеш кхочушйаьр; паччахьалкхен дисциплинеш теллаьрца, нестиьчесто лелаьрца, ГӀулакх ведомственин хьесанн кьестаьрца, даьхьа дарехь хӀаьмн кхоа ца барнен, колокатийнен бюрократизмийнен кьоьсан лоттаьбу; паччахьалкхен аппаратан болх эргабоьлаьнна гонбера гӀоагӀ.

Статья 89. Халкъа депутатийн Советаш юкъарчо дошашн шоанта йӀаьшаьгӀехьаьна organийна гӀолаш кулгаьдаьр чаьхьлаьрца, йоьхьаьна, социально-культурин гӀирсан дара дерригна доьзаьнна, реченеш тӀаьнна, уж кхочушйаьнна Іалашдуьйна, решенеш ваьнеш кхочушйаьр тӀехь тӀаьхьонан лоттаьбу.

Статья 90. Халкъа депутатийн Советаша шоай болн йӀаьшаьгӀехьаьнна коллективнин, пергӀатонан, корта болна дешнин дуьйна а кхеташдара а, массаьнна дӀадоьхьаьгӀа, исполнительнин распорядительнин organийн Советаша йӀаьшаьгӀехьаьна кхиьна organийна Советашца бехача нахан халкъана хинхьаьнна отчеташ яра, ду балха юкъе даьхьа лаьцара гражданин шерра юкъеьоьрца ларда тӀа.

Халкъа депутатийн Советашца ший йӀаьшаьгӀехьаьна organийнаьн шоай белла а тӀаьнйаьна решенеш а балха ваьнна хинхьаьнна лаьн ду.

Корта 11. ХОРЖАМА СИСТЕМА

Статья 91. Ерригена халкъа депутатийн Советашца депутатийн хоржаьнна хьежарца, ший-ший ийсеен дуьхьаьрчен хоржаьнна бокъонаш, кьаьлгӀа кхаьв а тоьсеен.

Статья 92. Депутатийн хоржаьнна массаьнна даьхьа лоьнан а: законгӀа оттаьнна порядкаьгӀа хьаьжалла тӀехьаьнна лаьрхӀаьнгӀа; даьнкхача 18 ю даьнкхачу РСФСР берригна гражданий бокъо я хоржаьнна а шоанта хержа кепа а.

Статья 93. Депутатийн хоржаьнна цхьаьрна бокъо йолаш да; хӀара хоржаьрочун цхьа голос я; кьаьстаьрца бокъонгӀа хоржаьнна даьхьа лоьн берригна хоржаьнна.

Статья 94. Депутатийн хоржаьнна даьхьа лоьнан а: халкъа депутатийн еригна Советий депутатийн гражданашца юкъарчо доьзаьнна хоржаьнна.

Статья 95. Хоржаьнна даьхьа хьаьлаьгӀа тоьсеен: хоржаьрочо лоймаьгӀа тӀаьхьонан доттаьбеен дехх.

Статья 96. Депутатийн хоржаьнна уттаьбеен бокъо я Советийн Союза Коммунистически Барте organийнаьн, профессиональнин союзийн, Кагирхой Ерригеен Ленинеен Коммунистически Союза, кооперативнин, хӀаьта общественнин organийнаьн, къаьсвегамхо коллективийн, хӀаьта иштта тӀема доьзаьнна тӀема ГӀулакх дерий собраньйн.

РСФСР гражданийнгӀа общественнин organийнаьнгӀа гарантийн ду депутатийна кандидатийн политически, ГӀулакхан, цар ший ламалаьн пергӀатонаш масе оагӀоорахьаьрца юкъа, хӀаьта иштта бокъо ду собранийна, кепийоэтан тӀа, телевидеен радиоин ГӀолла агитаци а.

Халкъа Советий хоржаьнна деча хуьна расходаш паччахьалкхен чотвгӀа ю.

Статья 97. Халкъа депутатийн Советашца депутатийн хоржаьнна оьрзаьнна ГӀолла.

РСФСР гражданин халкъа депутатийн ший Совето мара хержа хилла йиьш ма.

Советашца хоржаьнна дар Іалашдуьйна общественнин organийнаьрех хьаьжаьнна колегиальнин тӀемаьнна ГӀулакх дерий собраньйн аьнаьлаьн йӀаьшаьгӀехьаьнна хоржаьнна комиссеца.

Халкъа депутатийн Советашца хоржаьнна дар порядок белгалъо СССР Союза, РСФСР, автономни республикийн законашца.

Статья 98. Харжаьрочо ший депутатийнгӀа наказаш тел.

Халкъа депутатийн йоагӀ-йоагӀа Советаш хьаьн харжаьрочо наказаш, дегӀаьвалларца экономически а социальнин а Іалашонна хиннаьна, бюджет оттаьна уж тергал а ен, йӀаьшаьгӀехьаьнна ваьнна кхочушйаьрца, уж кхочушйаьрца гражданийнна доьнна бу.

Корта 12. ХАЛКЪА ДЕПУТАТ

Статья 99. Депутатийн халкъа депутатийн Советашца йиьшаьнна бокъонаш йоаьла халкъа ваьнна.

Советий балха юкъе даьхьа лоьнна хана депутатийна къаьстадер паччахьалкхенна, боьлаьна, социально-культурин дешаьн, йӀаьшаьгӀехьаьна Советий решенеш ваьнеш кхочушйаьгӀа, паччахьалкхен organий, предприятий, учреждений, организацийн балха тӀаьхьонан лоттаьбу.

Ший балха тӀе депутатийн халкъе ваьнеш юкъера паччахьалкхен ханнаьнна, тергалгӀо хоржаьнна оьрзе болчу ваьна ю запросаш, харжаьрочо ваьнеш кхочушйаьгӀа йӀаьшаьгӀехьаьнна.

Статья 100. Депутатийн ший полномочеш чаьхьлаьрца производствоен е служебнин ГӀулакхан кхочушйаьнна, цо даьнна болх бина мотттаьнна юкъера алаьна а телаьн, депутат мукъаьнна-лийт производственин е служебнин дикаьрца кхочушйаьрца.

Статья 101. ЙоагӀ-йоагӀаьна паччахьалкхен organийнаьн ГӀулакхан тӀаьрца ваьнеш запросе е бокъо я депутатта, уж дехьаьрца да Совете оесеи ду запроса жоп дала.

Депутатта бокъо я депутатийн балхаьн дуьнаьнна дешаьн ерригена паччахьалкхен общественнин organийнаьн, предприятийн, учреждений, организацийна дьлхьаьна уьтталле, цо оттаьнна дешаьн къаьстадера даьхьа лаца. ЙоагӀ-йоагӀаьна паччахьалкхенн общественнин organий, предприятий, учреждений, организацийн кулгаьлдо декъарийна бе хьаьн на бина депутат тӀехьа а, хӀаьта оттаьнна лаьцна ший-ший ший-ший ваьнеш а.

Статья 102. Депутатта Іалашдуьйна хӀара новкъа довзаьнн эффективнин ший бокъонашн лехьарцен кхочушйаьрца эца хьаьлаьн.

Депутатийн бокъонийн сий лорадаьр, хӀаьта иштта депутатийн балха кхийола гарантийн депутатийн статусах доьзна Законан СССР Союза ваьнна законодательствен аьтаьшен, РСФСР, автономни республикийн законодательствен аьтаьшен оттаьн.

Статья 103. Харжаьрочо, хӀаьта иштта ше депутатийна кандидат оттаьнна коллективийнгӀа общественнин organийнаьнгӀа хьаьжаьнна ший балхаьн Совете балхаьн оттаьнна тӀе депутатийна ше депутат.

Харжаьрочо тешаьн кхочушйе на бен депутат коллективе хьаьна законгӀа оттаьнна порядкаьгӀа ГӀулакхийна харжаьрочо решенийта хьаьжаьнна йиьш йолаш ва.

V. РСФСР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ІАЬДАЬН ДОЬЗАЛ ДАРЕН ЛАКХЕРА ОРГАНАШ

Корта 13. РСФСР ЛАКХЕХЬАРА СОВЕТ

Статья 104. РСФСР паччахьалкхен Іаьдаьн доьзал дарехь органийн РСФСР Лакхехьарна Совето.

РСФСР Лакхехьарна Совето бокъо я СССР Конституцийн ух Конституци РСФСР доьзаь

Российски Советски Федеративни Социалистически Республика
КОНСТИУЦИ (Керттера Закон)

Статье 115. РСФСР Лаккехьарча Совета Президиумо:

1) РСФСР Лаккехьарча Совета хаьжа депутатий моттигашкарча Советашка хоржамаш де оттаду;

2) РСФСР Лаккехьарча Совета сессеш гулйит;

3) РСФСР Лаккехьарча Совета массаарча комиссий баьа лостам тел;

4) РСФСР Конституция ключачаьнера тіеъ тіаьхьамаш лоаттайу, автономии республикий конституциэн законашка РСФСР Конституцете законашкан хьежжа хулга Іалаиіиу;

5) районин (городской) хаьжа суйий хоржамаш де оттаду;

6) РСФСР законан доаиш;

7) хаьжа депутатий моттигашкарча Советий баьа лостам тел, баьаьна хьеж, кулгаьду хаьжа депутатий моттигашкарча Советашка ловзаьнарг.

Статья 116. Хаьжа доаьна кургаьдеш Іалашвараш дуьзаденна дешшин кумаьла наччаьхьаьнен доаьл дара дешшин хьестадаре баьа РСФСР Министрий Совета массаарча органсина баьа беш а РСФСР Министрий Совета Президиум, цунна РСФСР Министрий Совета Председателе РСФСР Министрий Совета Председателе хьалхара заместителиш, заместителиш, хьаьта ишта РСФСР Министрий Совета-хьаьхьарчаьнера законаш хьежжа пайдаьстаьнера кхаьоьле чаьнашш ч а боагіаьнера.

Статья 117. РСФСР Министрий Совето СССР-ен РСФСР-ен законодательеш акташ, СССР Министрий Совета социалий, распоряженеш тел, уж ключачаьнера сонаашш ду, распоряженеш тел, уж ключачаьнера вІашчІоькъа а доаьнех, ключаш ишта ч а хьеж. РСФСР Министрий Совета сонаашш распоряженеш РСФСР ерриттера территоре тіе ключачаьнера вІгІоьнера а.

Статья 118. РСФСР Министрий Совета боьхо я ший комитеташ доаьхьех долчеш даьнийта доаьл автономии республикий Министрий Советаш сонаашш распоряженеш чаьх ца йоьлийташ сецце, хІаьта ишта хьаьхьа депутатий краевой, областной, городской (республика доаьлаьарча городашка) Советий исполнительеш комитеташ автономии областий хьаьхьа депутатий Советий исполнительеш комитеташ решенеш распоряженеш юхаьта.

РСФСР Министрий Совета боьхо я РСФСР министрестаьш, Паччаьхьаьхьен комитетий, ший кхаьрча хьаьхьа суйтаьн аьхаьна.

Статья 119. РСФСР Министрий Совето вІашагІа а тох лостам а тел союзно-республикийчаьн республикийчаьн министерстаьш, РСФСР Паччаьхьаьхьен комитетий, шийна кхаьрча йолчу хьаьхьа органий баьхь.

Союзно-республикийчаьн министерстаьшца РСФСР Паччаьхьаьхьен комитеташца шоьшта кхаьрча доаьна доаьл дара дешхьаьхьа кулгаьду, е доаьхьоьнна хьежжа доаьл дешш чаьхьаьнех. РСФСР Министрий Совета а ишта йоаІгІ-йоаІгІаьча союзно-республикийчаьн министерстаьш е РСФСР Паччаьхьаьхьен Комитето яхар а доаьш.

Республикийчаьн министерстаьшца РСФСР Паччаьхьаьхьен комитеташца шоьшта кхаьрча доаьна доаьл дара доаьхьоьнна кулгаьду, е РСФСР Министрий Совето яхар а доаьш доаьхьоьнна хьежжа доаьл дешш чаьхьаьнех.

РСФСР министерстаьшца Паччаьхьаьхьен комитеташца бахтохкаьнера кІошшта кхаьрча доаьна доаьл дара сфераьй баьлаьн ун дегІаьхкулаьнера; шоьй компетенце доаьоьнна хьежжа СССР, РСФСР Законий, СССР Лаккехьарча Советен ишн Президиумех, РСФСР Лаккехьарча Советен ишн Президиумех кхаьйлаьчу решенеш, СССР Министрий Совета РСФСР Министрий Совета сонаашш распоряженеш, СССР йоаІгІ-йоаІгІаьча Министерстаьш Паччаьхьаьхьен комитетийн акташ ловзаьнера тіеъ уж ключачаьнера акташ вайаьх, уж ключачаьнера вІашчІоькъа а доаьл, томаш а тохх.

Статья 120. РСФСР Министрий Совета ишн Президиумех компетенци, цар баьхь порядок, РСФСР Министрий Совето паччаьхьаьхьен кхаьрча органийца аІа-хьаьх ловзаьнера ГІулкхаьчин, хІаьта ишта РСФСР союзно-республикийчаьн республикийчаьн министерстаьн Паччаьхьаьхьен комитетийн перечень Конституце лаьрда тіе РСФСР Министрий Совета доаьна Законо белгалдаьн я.

VI. АВТОНОМИН РЕСПУБЛИКА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ІАЬДАЛЕН ДОАЛ ДАРЕН ЛАКХЕРА ОРГАНАШ

Корта 15. АВТОНОМНИ РЕСПУБЛИКА ЛАККЕХЬАРА СОВЕТ

Статья 131. Автономии республика паччаьхьаьхьен Іаьдаьн лиьхера орган а автономии республика Лаккехьара Совет.

Автономии республика Лаккехьарча Совето ишта ловзаьнера СССР Конституце, РСФСР Конституце, автономии республика Конституце автономии республикийца доаьл да діаьдина дерриге дешшин хьестаде.

Автономии республика Конституцин тІаьмилга, суйна юкъе хуьлаьмаш даьгіе; автономии республика экономикин социалькин дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен планаш, паччаьхьаьхьен бюджет, уж, ключачаьнера хьаьхьаьрга отчеташ чоьгІаьнера; ишта отчет тела органаш вІашагІоькхаьра чаьхдоаьнех кхаьа автономии республика Лаккехьарча Совета.

Автономии республика хьежжа тіаьмо автономии республика Лаккехьарча Совето.

Статья 132. Автономии республика Лаккехьарча Совето хоржамаш Лаккехьарча Совета Президиум, — автономии республика Лаккехьарча Совета массаа болх беш а ше бечаьнера дерриганца цунна отчет телийна а йолчу Конституце оттаьдеш доаьхьех сессеташ юкъеъна хьежжа автономии республика паччаьхьаьхьен Іаьдаьн лиьхера органа функци ключачаьнера болех аргаьн.

Автономии республика Лаккехьарча Совета Президиумо состави цолномочашца белгалдо автономии республика Конституцете.

Корта 16. АВТОНОМНИ РЕСПУБЛИКА МИНИСТРИЙН СОВЕТ

Статья 133. Автономии республика Министрий Совет — автономии республика правительство — автономии республика паччаьхьаьхьен Іаьдаьн лиьхера исполнительин - распорядительин орган вІашагІоькъа автономии республика Лаккехьарча Совета.

Автономии республика Министрий Совета автономии республика Лаккехьарча Совета хьаьхьаьхьа бехкхоьнера а цунна отчет телийна а я, хІаьта Лаккехьарча Совета сессеташ юкъеъна хьежжа — ше отчет телийна автономии республика Лаккехьарча Совета Президиума хьаьхьаьхьа.

Статья 134. Автономии республика Министрий Совето СССР, РСФСР, автономии республика законодательеш акташ, СССР Министрий Совета, РСФСР Министрий Совета сонаашш распоряженеш лардаьн тіа а уж ключачаьнера а сонаашш ду, распоряженеш тел, уж ключачаьнера вІашчІоькъа, мишта ключачаьнера хьаьхьаьхьа.

Статья 135. Автономии республика Министрий Совето ишта а ший компетенце доаьоьнна хьежжа хьаьхьа депутатий районин, городской (республика (АССР) доаьлаьарча городашка) Советий исполнительеш комитетий решенеш распоряженеш юхаьта.

Автономии республика Министрий Совета боьхо я автономии республика министерстаьш, паччаьхьаьхьен комитетий, шийна кхаьрча хьаьна органий акташ юхаьта.

Статья 136. Автономии республика Министрий Совето вІашагІ а тох лостам а тел автономии республика министерстаьш, паччаьхьаьхьен комитетийн, уж кхаьрча хьаьна органий баьхь.

Автономии республика министерстаьшца паччаьхьаьхьен комитеташца шоьшта кхаьрча доаьна доаьл дара доаьхьоьнна кулгаьду е доаьхьоьнна хьежжа доаьл дара. автономии республика Министрий Совета санна РСФСР йоаІгІ-йоаІгІаьча министерстаьн паччаьхьаьхьен комитетех яхар а доаьш.

VII. РСФСР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ІАЬДАЛЕН ДОАЛ ДАРЕН, МОТТИГАШКАРА ОРГАНАШ

Корта 17. ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙН МОТТИГАШКАРА СОВЕТАШ

Статья 137. Краешца, областаца, областаца, автономии областаца, автономии округашца, районашца, городашца, городашкара районашца, поселкашца, хьаьна паччаьхьаьхьен Іаьдаьн органаш я йоаІгІ-йоаІгІаьн доаьл хьаьна депутатий Советаш.

Статья 138. Халкъа депутатий моттигашкарча Совета хьесташ моттигера лоархІаьн доаьл дерриге дешшин, паччаьхьаьхьен юкъера хьаьнтаьнна доаьл дерриге дешшин, паччаьхьаьхьен хьаьтташкен хьежжа, лаккаІа латтаьча паччаьхьаьхьен органий решенеш чаьхдоаьх, лаккаІа латтаьча халкъа депутатий Советий баьхь кулгаьду, республикийчаьн кхъарсоьшшин лоарІаьн доаьл дешшин дуьнцаьча дакъа лоаІ, царех йоьш йоьш предложенеш ган.

Халкъа депутатий Совета шоьй территоре тіа кулгаьду паччаьхьаьхьен, болхьна, социально-культурин ГІирсаш хьаьдаьр; экономикийн социальин дегІаьхра планаш моттигера бюджет, уж ключачаьнера хьаьхьаьрга отчеташ чоьгІаьнера; шоьшта кера йолча паччаьхьаьхьен органий, предприятий, учреждений, организацией баьхь кулгаьду; законаш ключачаьнера, паччаьхьаьхьен общественин порядок, граждашн болх-ваьнна порядка Іаьдаьн; мехка оборонин ишо чІоьгІаьнера вожхостаьн ду.

Статья 139. Халкъа депутатий моттигашкарча Совета шоьй полномочеткъа хьежжа цар территоре тіа экономикийн социальин дегІаьхар Іаьдаьн; цун территоре тіаьрча лаккаІа латтаьча органий кІаьрча предприятеш, учреждеешца, организацийца законаш ключачаьнера тіаьжжа доаьхьаьр; лаьхта лаьдарг, Іаьлам хоржамаш, ГІишлорг, къаьстаьнера ключачаьнера пайда яьара, халкъа эшта товарийн хьедара, социально-культурин, бытовой, баьаьна пхьа ГІулаьн дара кІаьчча а дакъъера цар баьаьна лостам тел, тіаьхьамаш лоаттайу.

Статья 140. Халкъа депутатий моттигашкарча Совета решенеш тіаьйаьр СССР Совета, РСФСР, автономии республика законодательеш шоьшта ешначе боьхьоьнна хьежжа.

Моттигашкарча Советий решенеш ключачаьнера лаккаІаьйла я Совета территоре тіе лела йолча предприятеш, учреждеешца, организацийца, Іаьлам хоржамаш, ГІишлорг, къаьстаьнера ключачаьнера пайда яьара, халкъа эшта товарийн хьедара, социально-культурин, бытовой, баьаьна пхьа ГІулаьн дара кІаьчча а дакъъера цар баьаьна лостам тел, тіаьхьамаш лоаттайу.

Статья 141. Халкъа депутатий краевой, областной Советий, автономии областийн автономии округийн Советий, халкъа депутатий районин, городской, городашкарча районий Советий сессеш гулйо цар исполнительин комитеташца цара йиьнеш кІаьнгІаьнера йоаІгІ.

Халкъа депутатий поселкийн коттийн Советий сессеш гулйо цар исполнительин комитеташца цара яьнеш кІаьнгІаьнера йоаІгІ.

Халкъа депутатий моттигашкарча Советий боьхо я сессешца СССР Союз, РСФСР, автономии республика законодательин-ца шоьй кара Іаьдеина моллаІа дешшин дуьнца а кІаьстаьнера а. Халкъа сессешца гоьрчий а кІаьстаьнера а доаьна дешшй мерсенна оттаьн халкъа депутатий моттигашкарча Советий хьаьхьаьрча законеш.

Статья 142. Халкъа депутатий моттигашкарча Совета депутатех дьахоьрг моттигашкарча Совета ишта чудоьгІа дешшин хьаьхьаьгІе дуьнцара а кІаьчкара а йоьа, хІаьта ишта Советий решенеш ключачаьнера, паччаьхьаьхьен органий, предприятий, учреждений, организацийн баьхь тіаьхьамаш лоаттайу болх мессаарча комиссийн.

Моттигашкарча Советий массаарча комиссий решенеш ключачаьнера кІоьстаьн доаьхьаьрна а йоаІгІ-йоаІгІаьн йоьа паччаьхьаьхьен общественин органаш, предприятеш, учреждений, организацийн. КІоьстаьнера хьаьхьанаьн е де аьхарІаьчуьа хьаьхьаьн поьсаьна хоам бе баьа отчаьйта хьаьна.

Статья 143. Халкъа депутатий моттигашкарча Совета кулгаьду мехкьа латтаьча Советий бекла, цар боьхо я мехкьа латтаьча Советий акташ, нагахь цаьна законодательствойта йоаІгІаьна лаьрг ешу, уж йиьнеш.

Статья 144. Халкъа депутатий моттигашкарча Совета шоьй болх бу общественин организацийн хьаьхьаьгІа ковлетаьнера мехка бухьаьн а боьхьо, эстера доаьхьаьгІа доаьна дешшин гражданашца дуьнца а, мессаарча комиссий, исполнительин комитетий, Совета кулгаьду чаьх телаьна мехка оргаьнй баьхь уж ешу, моттигашкарча шоьй моІаьнера обществей баьна ешуьхьаьта ду, баьаьна пхьа общественин самодеятельность дегІаьхуьа.

Корта 18. ХАЛКЪА ДЕПУТАТИЙН МОТТИГАШКАРЧА СОВЕТИЙН ИСПОЛНИТЕЛЬНИ КОМИТЕТАШ

Статье 145. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительеш распорядительеш органаш я депутатех пар уж состаьйта хоржамаш болх исполнительин комитетийн: председатель, председателе заместителиш, секретарь, членаш.

Исполнительеш комитеташ цара цаьнна кІаьнгІаьнера йоаІгІ-йоаІгІ ешу уж хоржамаш Совете, е мехкьа латтаьча Советашца, хІаьта ишта кхъаьнна ключачаьнера гражданашца баьаьна моттигашкарча Советий собраньеш я.

Статья 146. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительеш комитеташ хьаьрчаьна доаьнца отчет тела ешш я уж хоржамаш Совете а лаккаІа латтаьча исполнительеш распорядительеш органа я.

Статья 147. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительеш комитеташ шоьшта хоржамаш Советий, лаккехьа латтаьча паччаьхьаьхьен Іаьдаьн доаьл дарен органий решенийн лаьрда тіа кулгаьду йоаІгІ-йоаІгІаьна Совете территоре тіаьрча паччаьхьаьхьен, болхьна, социально-культурин ГІирсаш хьаьдаьр.

Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительеш комитетийн Совете сессеташ юкъеъна хьежжа доаьна дешшин хьаьхьаьрга доаьхьаьр; цунна отчет телийна а йолчу Конституце оттаьдеш доаьхьех сессеташ юкъеъна хьежжа.

Исполнительеш комитеташ гулйо Советий сессеш, цаьнна тел Советий массаарча комиссий баьхь; шоьй полномочеш ключачаьнера депутатий Советий а, Совета а, Советийн лаккехьа латтаьча паччаьхьаьхьен органийн решенеш, хІаьта ишта хьежжарчий ишаьшш ключачаьнера вІашчІеьхьоьнна; шоьшта кера йолча доаьл дара-органийта кулгаьду.

Статья 148. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий исполнительеш комитеташ шоьй компетенцета хьежжа решенеш тіе а мер распоряженеш а тел.

Статья 149. Халкъа депутатий лаккехьа латтаьча Советий исполнительеш комитетийн боьхо я халкъа депутатий лаккехьа латтаьча Советий исполнительеш комитетийн решенеш распоряженеш юхаьта.

Статья 150. Халкъа депутатий моттигашкарча Советий полномочеш чаьхьаьна цар исполнительеш комитеташ шоьй полномочеш лелаьр кара хоржамаш халкъа депутатий Советашца исполнительеш комитеташ хоржамаш.

Статья 151. Исполнительеш комитетий отделаьш управленеш вІашагІаьхьа лаккехьа депутатий советий, областной Советашца, автономии областийн, автономии округийн халкъа депутатий Советашца, районин, городской, городашкарча районин халкъа депутатий Советашца, хІаьта ишта йолча тіаьхь Советашца цар исполнительеш комитетийн санна йоаІгІ-йоаІгІаьна лаьхьаьна латтаьча паччаьхьаьхьен Іаьдаьн доаьл дара органийн яхар а доаьш.

Халкъа депутатий Советий исполнительеш комитетий отделийн управленийн перечень, уж вІашагІоькхаьра порядок оттаьн ССР Союз, РСФСР, автономии республика законодательстаьн.

VIII. РСФСР ЭКОНОМИЧЕСКИЙН СОЦИАЛЬНОЙ ДЕГІАЬОАЛАЯРА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ПЛАН. РСФСР ПАЧЧАХЬАЛКХЕН БЮДЖЕТ

Корта 19. РСФСР ЭКОНОМИЧЕСКИЙН СОЦИАЛЬНОЙ ДЕГІАЬОАЛАЯРА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ПЛАН

Статья 152. РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен плана ССР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен плана чудоьгІа дакъъа да.

РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга текущийн перспективийн планаш де дерхІар да СССР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга керттера декларашкен лостамашкен хьежжа республикийн территоре тіа экономикийн социальнойн комплексийн планаш.

Статья 153. РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен планаш белгалдо экономикийн, социально-культурийн, ГІишлорг дакъъера декларации, чулоьа РСФСР территоре тіаьрча халкъа болх экономикийн районийн лаьхьаьна дегІаьоьлаьрга целевой комплексийн программаш, планаш, цунна чуйоаІга автономии республикийн, краешн, областаьн, автономии областаьн, республика керрера городийн экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга планаш.

Статья 154. РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен плана ключачаьнера РСФСР Министрий Совето, СССР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен планга хьежжа, РСФСР министерстаьн, паччаьхьаьхьен комитетий, паччаьхьаьхьен органийн кера кхаьа органийн, автономии республикийн Министрий Советий, халкъа депутатий моттигашкарча Советий планийн проекташ лаьрда а лурьаьн.

РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен плана ключачаьнера РСФСР территоре тіаьрча союзен доаьлаьарча предприятий, учреждений, организацийн планийн кертера хьоьхкамаш.

Экономикийн социальнойн дегІаьхара планаш ключачаьнера общественин организацийн, предприятийн, учреждений, организацийн коллективийн, хІаьта ишта общественин организацийн предложенеш чоьгІа а эшаш.

Статья 155. РСФСР Министрий Совето РСФСР Лаккехьарча Совете хьажжийта Іаьнутеп РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен плана.

РСФСР Лаккехьарча Совето РСФСР Министрий Совета доклаьдаІен РСФСР Лаккехьарча Совета Планово-бюджетийн комитет массаарча комиссей заключенеш ешна а эшш чІоьгІ а ю РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен плана.

Статья 156. РСФСР Министрий Совето вІашчІехьаоькхаьра РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен плана ключачаьнера, планаш дисциплина чІоьгІаьра де дезиг а ду.

Статья 157. РСФСР экономикийн социальнойн дегІаьоьлаьрга паччаьхьаьхьен планаш ключачаьнера хьаьхьаьрга отчеташца хьожа а хьаьж чІоьгІ а ю. РСФСР Лаккехьарча Совето. Планаш ключачаьнера юкъера хьежжамаш нехкьа массаьнера вІадоьоьйтаьра.

IX. ПРАВОСУДИ, АРБИТРАЖ, ПРОКУРОРСКИ ТІАХЬОКАМ

Корта 21. СУДИ АРБИТРАЖИ

Статья 163. РСФСР правосудин ключачаьнера ялха суд а, РСФСР судаш я РСФСР Лаккехьарча Суд, автономии республикийн Лаккехьарча Судаш, краийн, областийн, городийн судаш, автономии областийн судаш, автономий округийн судаш, районий (городий) хаьнна судаш.

РСФСР суйий болх вІашчІехьаоькхаьнера цун порядокан белгалдо СССР Союзен РСФСР-ен Законашца.

Статья 164. РСФСР ерриттера судаш вІашчІеьнех судьеийн ялхьа заседателийн хоржаьн ьаьнна.

Районий (городий) хаьнна судийн ялхьа судьеийн хоржа районе (города) гражданийн массаьнна а дакъа лоьнна, дуьхьаьрга, ешаьсча хоржаьра болхьоьнна, ялхьаьгІа ялхьа а тесаш, пхе шера. Районий (городий) хаьнна судийн ялхьа заседателийн хоржа уж болх беш а бахьаьн болчу моттигашкарча гражданийн собраньеш гуччаьна гуьчкьна а ешш шийна, пхе шера.

Лаккехьа латтаьча судаш кхаьна ялхьа депутатийн Советийн-ца шера.

Судьеийн ялхьа заседателийн хоржаьнера а уж лаьрна оргаьнта доаьлаьна бахьоьнна ба, шийна отчеташ телийна а законо оттаьна порядкийта цар юхаьбеш йиьш болаш а ба.

Статья 165. РСФСР Лаккехьарча Суд РСФСР эгІара лаккехьа судебин орган я, хІаьта ишта РСФСР судийн судебин баьхь тіаьхьамаш лоаттайеш а я.

РСФСР Лаккехьарча Суд хоржа РСФСР Лаккехьарча Совето, председатель, цун заместителиш, членаш, хьаьна заседателаш чу я йоаІгІ.

Статья 166. Ерриттера судийна дуьнца доаьна гражданийн уголовнийн делашца коллегийна дуьнца; хьаьхьаьрга инстанцийна суде — хьаьна заседателийн дакъа лоьнна. Правосудин чаьхьаьннаьна хьаьна судьеийн мел йоьа болхьоьнна йоьаьн ба хьаьна заседателийн.

Статья 167. Судьеийн ялхьа заседателийн шоьй лоІаьнна бе, ялхьа Законо ялар шера де дезиг а бен.

Статья 168. РСФСР-е правосудин чаьхьоьнна Законаш судин ялхьаьнна гражданийн кІаьстаьрга болхьоьнна йоьаьн ялхьаьна.

Статья 169. Ерриттера судийна дешшин гуччаьна дуьн. Судин ялхьаьна заседаньеш дешшин дуьнца йоьш яьн. Законо оттаьна болхьоьнна ца ю ялхьа судопроизводстаьн ерриттера болхьоьнна а эшаьнна.

Статья 170. Бедиечин зашите а болхьо ду.

Статья 171. РСФСР судопроизводство лелаьр урсий мотталле, автономии республика, автономии областа, автономии округа мотталле а цу моттиге белаьна ишаьн дайаьнгІаьнна мотталле. Дуьхьаьна дена юкъе даьхьа лоьнна болхьа, судопроизводство лелаьш болх моттиге ешна йоьна болхьа ялха дешш малерашлаьн йиьзна йоьзна, переводчикийта ГІоІна суда ГІулкхаьчина даьхьа лаьца болхьо а ишаьн мотталле суде ялхьаьна да болхьо а ду.

Статья 172. Дуьхьаьна дешна ялхьаьнна сага бекн бе а, хІаьта ишта уголовнийн белхьоьнна оза а йиьш яьн суда проГокурАГІен Законаьна хьежжан ишта.

Статья 173. Гражданийн организацийн юридиьчин юкъьоьстаьн дерриганца болх беш а адвокатийн коллегеьн. Законодательствойта доаьгІаьн доаьл гражданийна ишта болхьоьн ду юридиьчин юкъьоьстаьн.

Адвокатийна болх вІашчІеьхьаьккхаьра цун порядокан СССР Союзен РСФСР-ен законодательстаьн белгалдо.

Статья 174. Гражданийн уголовнийн делашца судопроизводстаьн ламаьн лоьнна общественийн-организацийн хьаьрчаьна коллективийн ямкалашца.

Статья 175. Предприятийта, учреждеешца, организацийта юкъера болхьаьна-хьаьхьаьна хьоьсаьнна хьестаьдеш чиьдоьх Паччаьхьаьхьен арбитражна организацийн шоьй компетенцета хьежжа.

Корта 22. ПРОКУРАТУРА

Статья 176. Ерриттера министерстаьшца, Паччаьхьаьхьен комитеташца ведомствийн, предприятеш, учреждеешца организацийн, ялхьа депутатий моттигашкарча исполнительеш распорядительеш органийн, колхозийн, кооперативийн ялхьа общественийн организацийн, ГІулкхаьчин ГІаьра ялха, хІаьта ишта гражданийна РСФСР территоре тіа законаш пайсен цаьнна тіаьрен ключачаьнера лаккехьа тіаьхьамаш лоаттайеш ковлаьнна СССР Генеральен прокуроре, цунна кхаьрча РСФСР прокуроре, ловзаьна латтаьна прокурорийна ключачаьнера да.

Статья 177. РСФСР прокурор, автономии республикийн, краийн, областийн, автономии областийн прокурорийн СССР Генеральен прокуроре ловзаьнера.

Автономии округийн, районий, городий прокурорийн РСФСР прокуроре ловзаьнера, СССР Генеральен прокуроре чІоьгІ а бен.

Статья 178. РСФСР прокуроренн лаккаІа латтаьна ерриттера прокурорийн полномочей ха — ялх ду.

Статья 179. Прокуратура органаша шоьй боьхьоьнна ключачаьнера цаьхьаьна тіаьрена моттигашкарча органийна ялхьта хІаьта а доаьдан, ялхьа Генеральен прокурора кара кара а йоьшш.

X. РСФСР ГЕРБ, БАЙРАКХ, ГИМН, СТОЛИЦА

Статья 180. Российски Советски Федеративен Социалистически Республика Паччаьхьаьхьен герб я цІеча фона тіе ялхьа ялхьаьрашца «РСФСР», «Маркс а меткий пролетарий, вІаьнгІаьнгІаьн йиьзна ГІулкхаьчин ГІаьра а, хьаьна гонгаьна латтаьна марсен жіоьвин сурт. Герба тіе лаккехьа — ерриттера белгаьн.

Статья 181. Российски Советски Федеративен Социалистически Республика Паччаьхьаьхьен байрах я хьаьхьоьнна тіаьна кхъе ГІолла байракка дІоьхьаьна барХІаьнна, ворхІа доаьна сийна оьсаьнг йоьлаьн нийса сьаьнна доаьна цІеча кІаьдаьн. Ер. Аьрдаьнарга лаккерча сьаьта доцца марсен мІоьн, цар тіа доцца гома хьеже боьлаьн ньа ся бойа цІе сийна а тіаьлаьтаьн. Байракка морьаьн дІоьхьаьн нІаьнн нийсаьнг уьх тайпара да—1:2.

Статья 182. Российски Советски Федеративен Социалистически Республика Паччаьхьаьхьен гимн РСФСР Лаккехьарча Совета Президиумо чІоьгІаьнера.

Статья 183. Российски Советски Федеративен Социалистически Республика столица город Москва я.

XI. РСФСР КОНСТИТУЦИ ЛЕЛАРИ ХУЬЦАРА ПОРЯДОКИ

Статья 184. РСФСР дерриге законашца паччаьхьаьхьен органийн кхаьйла акташ аравоьл ухх РСФСР Конституце лаьрда тіа а ухкаьна хьежжа а.

Статья 185. РСФСР Конституци хуьцар РСФСР Лаккехьарча Совета решенех хуьцаьн да, РСФСР Лаккехьарча Совета Президиумо чІоьгІаьнера, цунна тіе ялхьта кІоьнгІаьнера.

Советски пожарни охрана 60 шу дизарга

РЕСПУБЛИКА ПОЖАРНИ ОХРАНАНА
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА
ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА
СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА
УКАЗ

Материальнан рузкъан шерах лорадеча бокха барх барат, тIераш йоаеча личин составо майран турпалан гойтарах, «Шераца хьоьсам лоаттабаргa дола паччахьалхех гIулакхеан пIаштIекхьарца хьакъхьаярча» декрета В. И. Ленина кулг пожарни охранана лайна Нохч-ГIалгIай Автономни Советски ялдаьла дийнахь дене 60 шу дизарца дуьхьаьрена республикина Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиумна Сийлен грамота.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный,
1978 шу, 7 апрель.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР МВД ПОЖАРНИ ОХРАНА
ВОЛХХОЛОЧТА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА
СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА
ЯЛАРАХ ДОЛА
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА
СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА
УКАЗ

Социалистически дIаялийна бахьна хьажа ший хIаманан пIераш хорнеьла ГIалаздарг даьхье дика гIулакхеан кIаргIулаьлараг, общественни ваханг хьинарг даьхьа лаьнарах Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиумна Сийлен грамота лайна:

Беков Абита Шахмарзийна — Назрановски райсполкома чурма гIулаьвий отдела наччалхьаьлен пожарни тIехььоьмна инспекторна начальника.

Жужлев Иван Сергеевича — Нохч-ГIалгIай АССР МВД УПО 5-гIа хьаьстиала воспитаренни даьхьа отделене командира.

Кухсин Висхий Акимовича — Нохч-ГIалгIай АССР МВД пожарни охрана управленне начальника заместителе.

Магомадан Лечи Абубакаровича — Нохч-ГIалгIай АССР МВД пожарни охрана управленне ВПО цIоьналлечу отряда 10-гIа воспитаренни пожарни даьхьа начальника.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председателе Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Н. ПРАВЕНЬКИЙ.

г. Грозный,
1978 шу, 7 апрель.

ШЕРА ДУХЬАЛА

1918 шера 27 апреле В. И. Ленина кулг ялаьх «Шераца хьоьсам лоаттабаргa дола паччахьалхех гIулакхеан пIаштIекхьарца хьакъхьаярца» Хьалха Комиссарийн Совета декрета. Цо хьалхьаьх социалистически чоьнах лоаттаьх пIераш лорадеча дийнахь советски IаьдаIо паччахьалхех хьисаре лоаттаьн бен хинцийца.

Цу декрете тIе а Советски правительствах цул тIехьаьгIа тIаьнаьнна соцдаьнаг тIе а халкъа бохьаьна пожарни кIаргIулаьр тIаьнаьнна «Шераца» паччахьалхех пIаштIекхьарца» лора керттера положеннех белгалйр.

Граждански тIема нисдина а цул тIехьаьгIа тIаьнна бохьаьн хьаметтаттобечаьн а пожарийна даькъа хьоьсам лоаттабар цIе-йаьнан оттаваьнна, ливерсентаьнна дуьхьал. Уж турпалан тIулакхан кIаргIулаьраьрг городий Москвах, Красноярск, Воронежскийн пожарни гарнизонашна Хьаьмсагна Шечи Байрахьа орден алар.

Дерригена советски халкъа-на цIьна хьалхарчу пятилетка йаьлийна шерашка тIаьнаьр оьзданийтар пожалеерца. «Мийнгийна» 1971 шера 45 йолча секанкане цIьна цIе болчеа деттаьн кхоьмахьарг гойтаьнах 1981 шера ши мийнгийна болхлоьнна ялаьнна. Ф. И. Ванинскийн, Ф. И. Ванинскийн, Ф. И. Ванинскийн.

Цхьа долаьн цIьна Н. Грозне пожарийна хьаберан. 1942 шера 10—12 октябре городе мехкадаьта мехкадаьта эвоцийн хьалхьа тIехтаьн «Шерийн болбин чуотта болбаьдаьр фашистаьн. Масала, цIьна лийнахь 5 шера гаргта тайгIатIийра бомба чуоьлеьсна цар. Цхьа-тарра логелаьр 130 совгIа тергеьраьр. 20 установкех промышленни сIнеен.

Бомбийн йоьжнех тешаьнна ветераьн оборонан городской комитета хьалхьаьца болхлоьнна цхьана сиий дени цих буьсн ПIи Долаьн хилар пожалийнарг. Социалистически соцдаьна а лайн Дахьен кортанчьхьаьр а лорадеш цоьй оьхор дIелаьлар дегал долана мутIардече С. Я. Перепелкин, Н. Л. Лесунченкос, П. П. Пильнина, Н. С. Олейникова, Т. Н. Кашнуха, Никитенко Александра Андрейевнаьн, шоферана Г. Т. Рудь, Ф. Ф. Коробейникова, Я. З. Логунова, И. В. Васильченкос, отделене комендара П. Е. Рубцова, хьалха начальника И. Г. Шафоростова.

МоастагIчуьн аьхаьне доьн дагах ишта йийн йоьвеча турпалан тIулакхеан кIаргIулаьраьрг ешоьш да кхобеш хьаьсам лоаттабаргaн Закавказски фронтаьн Военни Совето Шеча Байрахьа орден алар пожарийна отдела начальника Н. К. Горбуновна, отделене комендарна В. Г. Мальковна, мутIаргерийн Н. С. Олейникова (военнан цул тIехьаьгIа), шофера Г. Т. Рудь (военнуьн тIехьаьгIа), мехкаьгIойна политрука С. Г. Ковтунна, Хьаьсагарна Шеча Байрахьа орден алар отделене начальника А. Я. Головина, отделене комендарн В. П. Сотниковна. Цоьнца Сеийлан «Знак Почета» ялех орденаш алар 16 гаргa.

Вай Дахьен сийр, шоьлаьн, мортаьмчьхьаьр горийн байнах-ийн сийн т. Грозне Заводской даькъе пожарийна цIийнна оьзданийтар. Цу автор ца скульптор Р. И. Мамулов.

Ткм чиллийнчуьн тIехьаьгIа, хьалха бохьаьн хьаметтаьнарца дегIаьхьарца цхьана тIоьаьгIаьн а ялх болаьн а хьаьвийн советски пожарийн отрядашна, зрийойсаьн тоаьйн цуьн структура, балха формаьна методаьн, дегIаьхьий Iилма техникийн ба, лаьхьонийн-лечен сестара профессиональни гонаьн, 1973 шера 23 октябре СССР Лакхехьарча Совета Президиума ТIайIийр «Чуьра гIулакхеан оргийн мутIардечен начальствующийн состава лаьр-хьаьна эвачеьн хьакъхьаьна» Указ, цуьнца цхьана пранкте тIа-цхьана мехкадаьлелаьн.

Нохч-ГIалгIай АССР чурча гIулакхеан министерстване пожарийн охранан ваханг дечаьн ялаьнна республикийнна сестара Б. И. Лепешкина, Аьрзийн-дийна памятникашна хьо Комунистически партеца, шоьй социалистически Даькъенна тешаьнна хьаьн приказ тIаьнийр. Хьалха пой республика пожарийнна сийлеьнна хьокъийнна ветераьн сатн цуьн къаьхьаьнах хьаьхьалаьрг лорадеш сийна доьзийн декларе.

Цунна дола масалаьн кIеннера даьн. 1975 шера 5 марта ст. Грозный. Уж 17 йолча машина ишьна тIа бензинан чуьжийна нуьт цистернах цIи ялар. Из поьвеча доькха дешна гойтаьрг а социалистически дахьаьнна Н. Л. Лесунченкос, Н. П